

OBOWIĄZKI RODZINY ZASTĘPCZEJ A KATOLICKA NAUKA SPOŁĘCZNA

Ks. dr hab. Mirosław Sitarz, prof. KUL

Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego,

Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

e-mail: mpsitarz@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0001-7596-8508>

Streszczenie. Autor w artykule definiuje takie pojęcia, jak „katolicka nauka społeczna”, „rodzina zastępcza” i „dziecko”. W pierwszej kolejności podkreśla, że katolicka nauka społeczna, którą kieruje się Kościół stanowiący 18% rodziny ludzkiej, określona jest przede wszystkim w nauce Soboru Watykańskiego II, Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. oraz aktach normatywnych posoborowych i pokodeksowych. Następnie Autor analizuje podstawowe obowiązki rodziny zastępczej w rozumieniu katolickiej nauki społecznej.

Słowa kluczowe: Kościół katolicki, rodzina, rodzice, dzieci

Katolicka nauka społeczna, którą kieruje się Kościół stanowiący 18% rodziny ludzkiej, określona jest w nauce Soboru Watykańskiego II¹, Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.², a także różnego rodzaju aktach normatywnych posoborowych i pokodeksowych. Magisterium Kościoła w oficjalnym nauczaniu jednoznacznie zrównuje obowiązki rodziny zastępczej z rodziną biologiczną. Podstawowe cele małżeństwa – na których oparta jest rodzina – tj. zrodzenie i wychowanie potomstwa (kan. 1055 § 1 KPK/83), implikują jednocześnie obowiązki rodziców względem dzieci. Z kolei w odniesieniu do obowiązków rodziny zastępczej względem dzieci, w katolickiej nauce społecznej wskazuje się na ochronę i obronę życia oraz zdrowia dziecka, a także na obowiązek jego wychowania. Dlatego też w pierwszej kolejności zostaną scharakteryzowane pojęcia: „katolicka nauka społeczna”, „rodzina zastępcza” i „dziecko”, a następnie wskazane będą podstawowe obowiązki rodziny zastępczej w rozumieniu katolickiej nauki społecznej.

¹ Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002.

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1–317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

1. POJĘCIE I ŹRÓDŁA „KATOLICKIEJ NAUKI SPOŁECZNEJ”

Określenia „katolicka nauka społeczna” po raz pierwszy użył papież Pius XI w encyklice *Quadragesimo anno* z 15 maja 1931 r.³ Katolicką nauką społeczną jest nauka katolicka w odniesieniu do zagadnień społecznych i gospodarczych oraz życia społeczno-gospodarczego. Z jednej strony ustala zasady moralne życia społecznego i gospodarczego, a z drugiej wskazuje możliwość praktycznego zastosowania ich w odniesieniu do okoliczności miejsca i czasu, a także ma na celu znalezienie „środków zaradczych” mogących sprostać wymaganiom czasów współczesnych [Strzeszewski 1985, 157].

Źródłami katolickiej nauki społecznej są prawo Boże naturalne i objawione. Źródłem poznania prawa naturalnego jest rozum ludzki, natomiast prawa objawionego – Pismo Święte i Tradycja, określane jako źródła prawa w sensie materialnym. Katolicka nauka społeczna w sensie formalnym zawarta jest przede wszystkim w dekretach Soboru Watykańskiego II, KPK/83, encyklikach i listach papieskich.

2. POJĘCIE „RODZINY ZASTĘPCZEJ”

Zgodnie z Kartą Praw Rodziny przedłożoną przez Stolicę Apostolską wszystkim ludziom, instytucjom i władzom zainteresowanym misją rodziny w świecie współczesnym⁴, sieroty oraz dzieci pozbawione rodziców czy opiekunów powinny być otoczone przez społeczeństwo szczególną troską. W odniesieniu do rodziny zastępczej najwyższa władza Kościoła stanowi, że w sprawach dotyczących przyjęcia dzieci na wychowanie przez inną rodzinę, państwo powinno wprowadzić odpowiednie ustawodawstwo, które ułatwi rodzinom zdolnym do tego przyjęcia dzieci potrzebujących opieki – na stałe lub czasowo – a jednocześnie uwzględniające naturalne prawa rodziców (art. 4). Stolica Apostolska postulowała w Karcie Praw Rodziny odpowiednie uregulowanie zagadnienia rodziny zastępczej w ustawodawstwie świeckim. Dlatego też zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁵, celem pieczy zastępczej jest zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach

³ Pius PP. XI, *Litterae encyclicae de ordine sociali instaurando et ad Evangelicae legis normam perficiendo*, in annum xl post editas Leonis XIII litteras encyclicas «Rerum novarum» *Quadragesimo anno* (15.05.1931), AAS 23 (1931), s. 177–228.

⁴ *Carta dei Diritti della Famiglia presentata dalla Sante Sede a tutte le persone, istituzioni ed autorità ed autorità interessate alla missione della famiglia nel mondo di oggi* (22.10.1983), „Communicationes” 15 (1983), nr 2, s. 140–52; tekst polski w: *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, wybór i wstęp K. Lubowicki, Wydawnictwo M, Kraków 1999, t. I, s. 239–50.

⁵ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz. U. z 2019 r., poz. 1111 z późn. zm. [dalej cyt.: u.w.r.s.p.z.], art. 2 ust. 2.

niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców biologicznych (art. 2 ust. 2). Piecza zastępcza sprawowana jest w formie instytucjonalnej (np. placówki opiekuńczo-wychowawcze) i rodzinnej (art. 34). Jedną z form rodzinnej pieczy zastępczej – obok rodzinnego domu dziecka – jest rodzina zastępcza (art. 39 ust. 1)⁶. Rodzina zastępcza ma obowiązek i prawo wykonywania bieżącej pieczy nad dzieckiem⁷. W sposób szczególny jej obowiązkiem jest: 1) traktowanie dziecka w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości osobowej; 2) zapewnienie dostępu do przysługujących świadczeń zdrowotnych; 3) zapewnienie kształcenia, wyrównywania braków rozwojowych i szkolnych; 4) zapewnienie rozwoju uzdolnień i zainteresowań; 5) zaspokajaniu potrzeb emocjonalnych, bytowych, rozwojowych, społecznych oraz religijnych dziecka; 6) zapewnienie ochrony przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie prywatne dziecka; 7) umożliwienie kontaktu z rodzicami biologicznymi i innymi osobami bliskimi, chyba że sąd postanowi inaczej (u.w.r.s.p.z., art. 40 ust. 1).

Zgodnie z katolicką nauką społeczną, społeczeństwo, a w szczególności państwo i organizacje międzynarodowe, powinny czynić wszystko co możliwe celem zabezpieczenia wszelkiej pomocy – politycznej, ekonomicznej, społecznej i prawnej – niezbędnej do umocnienia jedności i stabilności rodziny tak, aby mogła ona sprostać swoim specyficznym zadaniom (Karta Praw Rodziny, Wstęp).

3. POJĘCIE „DZIECKO” W KATOLICKIEJ NAUCE SPOŁECZNEJ

Dzieci są podstawowym dobrem rodziny, a w konsekwencji dobrem całego społeczeństwa. Pojęcie „dziecka” w aspekcie normatywnym zostało zdefiniowane w KPK/83⁸. Jednym z czynników determinujących pozycję kanoniczną osób fizycznych w Kościele jest wiek, ponieważ implikuje zakres realizacji ich obowiązków i praw, tj. zdolność do czynności prawnych⁹. Ustawodawca kościelny – z punktu widzenia wieku – rozróżnia trzy kategorie osób: dziecko, małoletni i pełnoletni (kan. 97). Osoba, która ukończyła 18 lat określana jest jako „pełnoletni” (łac. *maior*), natomiast osoba poniżej lat 18 definiowana jest jako „małoletni” (łac. *minor*). W odniesieniu do określenia „dziecko” (łac.

⁶ Rodzina zastępcza może być: 1) spokrewniona; 2) niezawodowa; 3) zawodowa, w tym zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowa specjalistyczna (u.w.r.s.p.z., art. 39 ust. 1 pkt 1).

⁷ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz. U. z 2017 r., poz. 682 z późn. zm., art. 112 § 1.

⁸ Szerzej nt. pojęcia dziecka w KPK/83 zob. Sitarz 2019, 86–89. Z publikacji tej zaczerpnięty został pkt 3 niniejszego artykułu.

⁹ Nabycie osobowości prawnej w Kościele (zdolności prawnej) przez chrzest nie oznacza jeszcze możliwości pełnego realizowania obowiązków i uprawnień z tego wynikających [Pawluk 2002, 253].

infans) ustawodawca w KPK/83 stanowi: „Małoletni, przed ukończeniem siódmego roku życia, nazywa się dzieckiem i uważany jest za nie posiadającego używania rozumu. Po skończonym siódmym roku życia domniemywa się, że posiada używanie rozumu” (kan. 97 § 2). W związku z powyższym ustawodawca kodeksowy pod pojęciem „dziecko” rozumie osobę fizyczną przed ukończeniem siedmiu lat¹⁰. Wskazuje zatem górną temporalną granicę¹¹, natomiast nie określa *expressis verbis* granicy dolnej. Brak jednoznacznej regulacji normatywnej w tym zakresie spowodował, że autorzy podejmujący analizę zagadnienia dziecka w prawie kanonicznym wyrażają dwa poglądy odnośnie do dolnej granicy. Według pierwszego, dziecko to osoba od chwili urodzenia [Walesa 1983, 501], zaś według drugiego poglądu – od momentu poczęcia [Wenz 2016, 152]. W związku z powyższym należy zadać pytanie: czy określenie dolnej granicy dla pojęcia „dziecko” można wyprowadzić z ustawodawstwa kodeksowego? W celu udzielenia odpowiedzi trzeba w pierwszej kolejności sięgnąć do wyrażenia łacińskiego i jego tłumaczenia. Łaciński wyraz *infans*, *-ntis* został przełożony jako „dziecko”, a także „płód w łonie matki” [Plezia 2007, 136]¹². Oznacza to, że osoba poczęta jest już dzieckiem. Za definiowaniem „dziecka” od momentu poczęcia przemawia także regulacja zawarta w Księdze VI KPK/83, w Tytule VI „Przestępstwa przeciwko życiu i wolności człowieka”, zgodnie z którą „Kto powoduje przerwanie ciąży, po zaistnieniu skutku, podlega ekskomunice wiążącej mocą samego prawa” (kan. 1398). Ustawodawca kościelny ochronie dziecka poczętego nadaje rangę normatywną. Ponadto, na podstawie kan. 19 w zw. z kan. 22 KPK/83¹³, należy w tym przypadku uwzględnić również regulacje prawa państwowego. Zgodnie z ustawą o Rzeczniku Praw Dziecka¹⁴ „dzieckiem jest każda istota

¹⁰ Wiek oblicza się według kan. 203 § 2: „Jeżeli czegoś innego nie postanowiono, ostatni dzień wlicza się do terminu, który – jeśli czas obejmuje jeden lub więcej miesięcy albo lat, jeden lub kilka tygodni – kończy się po upływie ostatniego dnia tej samej daty, albo jeżeli miesiąc nie ma dnia o tej dacie, po upływie ostatniego dnia miesiąca”.

¹¹ Zasada ta została przejęta od cesarza Justyniana I Wielkiego, zaś po raz pierwszy została wprowadzona do źródeł prawa kanonicznego w *Dekretalach Grzegorza IX*, które weszły w skład *Corpus Iuris Canonici* [Rybczyk 1983, 565].

¹² Ponadto wyrażenie *infans* zostało przetłumaczone jako: niemy; jeszcze niemówiący; niemowlęcy; mały; niedorosły; młodzieńki; dziecięcy; dziecienny; pozbawiony daru wymowy; niemądrze (jak dziecko) mówiący; zdziecinniały; niesłychany [Plezia 2007, 135–36].

¹³ „Jeśli w określonej sprawie brak wyraźnej ustawy, powszechnej lub partykularnej, albo prawa zwyczajowego, sprawa – z wyjątkiem karnej – winna być rozstrzygnięta z uwzględnieniem ustaw wydanych w podobnych sprawach, ogólnych zasad prawnych z zachowaniem skuteczności kanonicznej, jurysprudenckiej, praktyki Kurii Rzymskiej oraz powszechnej i stałej opinii uczonych” (kan. 19); „Ustawy państwowe, do których odsyła prawo kościelne, należy zachować w prawie kanonicznym na ile nie są przeciwne prawu Bożemu i o ile prawo kanoniczne czego innego nie zastrzeża” (kan. 22).

¹⁴ Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka, Dz. U. z 2017 r., poz. 922 z późn. zm.

ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletniości” (art. 2 ust. 1), natomiast Rzecznik Praw Dziecka zobowiązany jest do działania na rzecz ochrony praw dziecka, w szczególności „prawa do życia i ochrony zdrowia” (art. 3 ust. 2 pkt 1). „Taka regulacja jest unikatowa nie tylko z racji na nadanie wyjaśnieniu pojęcia rangi ustawowej, ale również ze względu na jednoznaczne przesądzenie jego dolnej temporalnej granicy” [Wiak 2017, 266].

Dziecko jest uważane za nieposiadające używania rozumu i jest niezdolne do kierowania swoim postępowaniem (łac. *non sui compos*) [Sobański 2003, 167; Sitarz 2004, 46–47]. Nie jest zdolne do działań prawnych w Kościele, czyli nie posiada zdolności do czynności prawnych, dlatego w wykonywaniu swoich uprawnień podlega władzy rodziców lub opiekunów (kan. 98 § 2)¹⁵. Nie jest także zdolne do popełnienia przestępstwa (kan. 1323, 1° i 6°)¹⁶. Ponadto ustawodawca kodeksowy stanowi: „Ktokolwiek na stałe nie posiada używania rozumu, uznany jest za nieodpowiedzialnego i przyrównany dzieciom” (kan. 99). Dzieci nie podlegają „ustawom czysto kościelnym” (kan. 11)¹⁷.

Ponadto ustawodawca w KPK/83 podaje zasady określenia miejsca pochodzenia dziecka (kan. 101), jego zamieszkania (kan. 105) oraz przynależności do Kościoła (kan. 111–112)¹⁸. Ponadto reguluje kwestię skutków kanonicz-

¹⁵ „W wykonywaniu swoich uprawnień osoba małoletnia podlega władzy rodziców lub opiekunów, z wyjątkiem tych spraw, w których małoletni na podstawie prawa Bożego lub kanonicznego są wyjęci spod ich władzy; co do ustanowienia opiekunów oraz ich władzy, należy zachować przepisy prawa cywilnego, chyba że w prawie kanonicznym co innego zastrzeżono albo biskup diecezjalny uznał w pewnych wypadkach, ze słusznej przyczyny, że należy zarządzić temu przez ustanowienie innego opiekuna” (kan. 98 § 2).

¹⁶ „Nie podlega żadnej karze, kto w chwili przekraczania ustawy lub nakazu: 1° nie ukończył jeszcze szesnastego roku życia [...]; 6° nie posiadał używania rozumu z zachowaniem przepisów kan. 1324, § 1, n. 2 i 1325” (kan. 1323, 1° i 6°).

¹⁷ „Ustawom czysto kościelnym podlegają ochrzczeni w Kościele katolickim lub do niego przyjęci, którzy jednak posiadają wystarczające używanie rozumu oraz – jeśli ustawa czego innego wyraźnie nie zastrzega – ukończyły siódmy rok życia” (kan. 11).

¹⁸ Należy zauważyć, że kan. 111 i 112 KPK/83 zostały znowelizowane przez papieża Franciszka. Kan. 111: „§ 1. Do Kościoła łacińskiego zostaje włączone przez przyjęcie chrztu dziecko rodziców, którzy do niego należą, lub – jeśli jedno z nich do niego nie należy – którzy zgodnie sobie życzą, by potomstwo było ochrzczone w Kościele łacińskim. Jeżeli zaś brak zgodności, zostaje włączone do Kościoła *sui iuris*, do którego należy ojciec. § 2. Jeżeli zaś tylko jedno z rodziców jest katolikiem, zostaje włączone do Kościoła, do którego należy rodzic, który jest katolikiem. § 3. Każdy z mających być ochrzczone, który ukończył czternasty rok życia, może dobrowolnie wybrać chrzest w Kościele łacińskim lub w innym Kościele *sui iuris*; w takim wypadku należy do tego Kościoła, który wybrał”; kan. 112: „§ 1. Po przyjęciu chrztu, do innego Kościoła *sui iuris* zostają włączeni: 1° ci, którzy otrzymali zezwolenie Stolicy Apostolskiej; 2° małżonek, który zawierając małżeństwo lub w czasie jego trwania oświadczy, że pragnie przejść do Kościoła *sui iuris* swego małżonka; po rozwiązaniu jednak małżeństwa może w sposób nieskrępowany powrócić do Kościoła łacińskiego; 3° dzieci tych, o których w nn. 1 i 2, przed ukończeniem czternastego roku życia, a w małżeństwie mieszanym dzieci strony katolickiej, która zgodnie z przepisami prawa przeszła do innego Kościoła *sui iuris*; po osiągnięciu wskazanego wieku mogą powrócić do Kościoła łacińskiego. § 2. Nawet długotrwały zwyczaj

nych przysposobienia i legitymacji potomstwa. „Dzieci adoptowane zgodnie z przepisami prawa cywilnego uważane są za dzieci tego lub tych, którzy je adoptowali” (kan. 110). Adoptujący zrównani są w prawach i obowiązkach z rodzicami naturalnymi, zaś adoptowani z ich dziećmi. „Co do skutków kanonicznych, dzieci, które uzyskały prawność pochodzenia, są zrównane we wszystkim z dziećmi prawnego pochodzenia, chyba że prawo wyraźnie co innego zastrzeżę” (kan. 1140). Legitymacja potomstwa gwarantuje dziecku właściwe warunki do pełnego rozwoju w rodzinie [Pawluk 1996, 217].

4. OBOWIĄZEK OCHRONY I OBRONY ŻYCIA ORAZ ZDROWIA DZIECKA

W katolickiej nauce społecznej wyróżnia się naturalną i kanoniczną osobowość prawną. Naturalna osobowość prawną przysługuje każdej istocie ludzkiej od momentu poczęcia. Ma swoje źródło w prawie naturalnym (np. prawo do życia). Kościelna (kanoniczna) osobowość prawną wynika z chrztu świętego, przez który człowiek staje się podmiotem praw i obowiązków w Kościele właściwych chrześcijanom.

Rodzina zastępcza ma obowiązek ochrony i obrony życia oraz zdrowia dziecka. Zgodnie z Magisterium Kościoła – w imię wyżej wymienionego obowiązku, matka dziecka – należy odnosić tę sytuację również do rodziny zastępczej – ma prawo do separacji, „jeżeli jedno z małżonków stanowi źródło poważnego niebezpieczeństwa dla duszy lub ciała drugiej strony albo dla potomstwa, lub w inny sposób czyni zbyt trudnym życie wspólne, tym samym daje drugiej stronie zgodną z prawem przyczynę odejścia, bądź na mocy dekretu ordynariusza miejsca, bądź też gdy niebezpieczeństwo jest bezpośrednio, również własną powagą” (kan. 1153 § 1). Jako jedną z przyczyn uzasadniających separację – obok zagrożenia dla współmałżonka – ustawodawca określa dobro potomstwa. Bezbronne dziecko, zwłaszcza jeszcze nie-narodzone, nie ma możliwości wyegzekwować przysługującego mu prawa do ochrony i obrony życia oraz zdrowia.

przyjmowania sakramentów według obrzędów innego Kościoła *sui iuris*, nie pociąga za sobą przynależności do tego Kościoła. § 3. Każde przejście do innego Kościoła *sui iuris* osiąga skutek z chwilą złożenia oświadczenia wobec ordynariusza miejsca tego Kościoła albo wobec własnego proboszcza lub delegowanego przez jednego z nich kapłana i dwóch świadków, chyba że reskrypt Stolicy Apostolskiej stanowiłby inaczej; powinno być także odnotowane w księdze ochrzczonych”, Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae quibus nonnullae normae Codicis Iuris Canonici immutantur De concordia inter Codices* (31.05.2016), AAS 108 (2016), s. 602–606, art. 1 i 2 [Romanko 2017, 146–50].

5. OBOWIĄZEK WYCHOWYWANIA DZIECKA

Szczególnym podmiotem praw zarówno w porządku państwowym, jak i kościelnym jest dziecko. Troska ustawodawcy o zagwarantowanie przysługujących każdemu dziecku uprawnień wynika z faktu, iż samo nie jest w stanie jeszcze skutecznie ich domagać się swoich praw. Czcigodny Sługa Boży Stefan Kardynał Wyszyński stawiał rodzinę wraz z jej prawami i obowiązkami na pierwszym miejscu: „A najpierw rodzina! Zadaniem Państwa będzie we własnym interesie zabezpieczyć przed rozbiciem życia rodzinnego, które jest przecież komórką życia społecznego, wprowadzić ustawodawstwo życia rodzinnego, praw dziecka, tak określać obowiązki społeczne obywateli, warunki pracy, aby rodzice mieli możliwość poświęcić się w odpowiedniej mierze życiu rodzinnemu i wychowaniu dziatwy. Rodzina musi wychowywać, a jeśli tego nie czyni «narusza prawa dziecka, prawa tem świętsze, że sam poszkodowany nie jest w stanie osobiście ich dochodzić»; prawo do wychowania rodzice mają z przyrodzenia i dlatego bez szkody dla społeczeństwa nie mogą zaniedbywać tego prawa, lub też całkowicie zeń zrezygnować” [Wyszyński 1929, 16–17].

Przysługujące każdemu dziecku prawa są korelatywnie związane są z obowiązkami rodziców – bez względu na to, czy są realizowane w rodzinie biologicznej, czy zastępczej. W katolickiej nauce społecznej wskazuje się na dwa naczelne obowiązki rodziców wobec dzieci: 1) obowiązek urodzenia dzieci (jako konsekwencja naturalnego celu małżeństwa) i 2) obowiązek wychowania dzieci¹⁹. W związku z tym, że rodzina zastępcza zapewnia opiekę i wychowanie dzieciom w sytuacji braku takiej możliwości ze strony rodziców naturalnych, podstawowym obowiązkiem rodziny zastępczej jest wychowanie dziecka.

Ustawodawca kościelny stanowi: „Rodzice mają najcięższy obowiązek i najpierwsze prawo troszczenia się zgodnie, według swoich możliwości, o wychowanie potomstwa zarówno fizyczne, społeczne i kulturalne, jak i moralne oraz religijne” (kan. 1136). Temu „najcięższemu obowiązkowi” (*officium gravissimum*) i „najpierwszemu prawu” (*ius primarium*) rodziców odpowiada uprawnienie dzieci do otrzymania wychowania na wielu płaszczyznach, tj. fizycznej, społecznej, kulturalnej, moralnej i religijnej [Pribula 2008, 561–70].

¹⁹ Prawu dziecka do wychowania odpowiadają także cele małżeństwa, tj. „zrodzenie i wychowanie potomstwa” (kan. 1055 § 1). Dlatego też ustawodawca kodeksowy gwarantuje dziecku prawo do wychowania również w sytuacji separacji małżonków: „Z chwilą zdecydowania o separacji małżonków, należy się zatroszczyć o odpowiednie utrzymanie i wychowanie dzieci” (kan. 1154), a także w sytuacji stwierdzenia nieważności małżeństwa: „W wyroku należy upomnieć strony o zobowiązaniach moralnych lub także cywilnych, którymi ewentualnie będą związane jedna strona względem drugiej i wobec dzieci, co do zapewnienia utrzymania i wychowania” (kan. 1689).

Każde dziecko ma prawo, aby już od poczęcia rozwijać się prawidłowo pod względem fizycznym i ma prawo do tego, aby się urodzić (wychowanie fizyczne); ma prawo być wychowane do czynnego udziału w życiu społecznym poprzez wyrabianie takich cnót, jak szacunek do każdego człowieka, czy miłość do ojczyzny (wychowanie społeczne); ma prawo zdobyć odpowiedni poziom rozwoju intelektualnego, dlatego powinno być posyłane do szkół, aby zapoznać się z dorobkiem ludzkości oraz kulturą duchową swojego narodu, a także rozwinąć władze umysłowe i zdolność wydawania prawidłowych sądów (wychowanie kulturalne); ma prawo do właściwego uformowania swoich dyspozycji psychicznych, dzięki którym będzie mogło świadomie regulować swoje postępowanie i zajmować właściwe postawy (wychowanie moralne); ma prawo poznać zasady wiary i prawo żyć według tych zasad w celu uświęcenia się i osiągnięcia zbawienia (wychowanie religijne) [Pawluk 1996, 214–15; Kornecki 2014, 155–56].

Ustawodawca, wskazując na znaczenie prawa dziecka do otrzymania wychowania zwłaszcza od rodziców, przewiduje sankcję karną za niezrealizowanie tego obowiązku przez rodziców: „Rodzice lub ich zastępcy [rodzina zastępcza – M.S.], którzy oddają dzieci do chrztu lub na wychowanie w religii niekatolickiej, powinni być ukarani cenzurą lub inną sprawiedliwą karą” (kan. 1366).

W odniesieniu do wychowania religijnego, należy wyróżnić wychowanie chrześcijańskie (kan. 217; kan. 226 § 2; kan. 835 § 4) i wychowanie katolickie (kan. 793–821).

Wychowanie chrześcijańskie oznacza wychowanie prowadzone w duchu religii chrześcijańskiej, dokonujące się w wymiarze strukturalnym w ramach trzech zasadniczych wyznań chrześcijańskich: katolickiego, prawosławnego i protestanckiego [Sieroń 2007, 69; Sitarz 2017, 63–86]. Ustawodawca w KPK/83 w zakresie obowiązku rodziny zastępczej do wychowania chrześcijańskiego stanowi: „Wierni, którzy przez chrzest są powołani do prowadzenia życia zgodnego z doktryną ewangeliczną, posiadają prawo do wychowania chrześcijańskiego, przez które mają być odpowiednio przygotowani do osiągnięcia dojrzałości osoby ludzkiej i jednocześnie do poznania i przeżywania tajemnicy zbawienia” (kan. 217). Dziecko powinno otrzymać chrześcijańskie wychowanie zgodnie z nauką przekazywaną przez Kościół w pierwszej kolejności od rodziców (kan. 226 § 2) – także rodziców zastępczych. Rodzice uczestniczą w *munus sanctificandi* w szczególny sposób poprzez chrześcijańskie wychowania swoich dzieci (kan. 835 § 4). Ustawodawca kodeksowy stanowi: „Rodzice przed innymi mają obowiązek słowem i przykładem formować dzieci w wierze i praktyce życia chrześcijańskiego. Podobny obowiązek spoczywa na tych, którzy zastępują rodziców [rodzina zastępcza – M.S.] oraz na chrzestnych” (kan. 774 § 2). Dziecko ma prawo otrzymać formację duchową od rodziców, opiekunów oraz chrzestnych potwierdzoną praktyką życia chrześcijańskiego. W realizacji prawa dziecka do wychowania

chrześcijańskiego, rodziców powinny wspierać również inne podmioty, takie jak Kościół i państwo.

Wychowanie katolickie, które jest pojęciem węższym niż wychowanie chrześcijańskie, stanowi konkretyzację wychowania chrześcijańskiego według zasad Kościoła Katolickiego i dokonuje się pod zwierzchnictwem władzy kościelnej [Wolicki 2008, 101]. Ma podstawę w duchu wartości chrześcijańskich i Magisterium Kościoła.

Prawo dziecka do otrzymania katolickiego wychowania oraz obowiązek rodziny zastępczej do świadczenia takiego wychowania wynika przede wszystkim z kan. 793–995 skodyfikowanych w Księdze III KPK/83 w Tytule III „Wychowanie katolickie”. Dzieciom przysługuje uprawnienie do wychowania katolickiego ze strony rodziców oraz tych, którzy ich zastępują [rodzina zastępcza – M.S.]. Ustawodawca stanowi: „Rodzice oraz ci, którzy ich zastępują, mają obowiązek i zarazem prawo dobrania takich środków i instytucji, przy pomocy których, uwzględniając miejscowe warunki, mogliby lepiej zadbać o katolickie wychowanie swoich dzieci (kan. 793 § 1)”. W sposób szczególny troska o katolickie wychowanie dzieci spoczywa na proboszczu (kan. 528 § 1; kan. 776).

Podobnie, jak przy realizacji prawa dzieci do wychowania chrześcijańskiego, w wychowaniu katolickim rodziców wspierają instytucje kościelne (kan. 794) i państwowe (kan. 793 § 2). Wychowanie katolickie powinno objąć pełną formację osoby ludzkiej, „dlatego dzieci i młodzież tak winny być wychowywane, ażeby harmonijnie mogły rozwijać swoje przymioty fizyczne, moralne oraz intelektualne, zdobywać coraz doskonalszy zmysł odpowiedzialności, właściwie korzystać z wolności i przygotowywać się do czynnego udziału w życiu społecznym” (kan. 795).

WNIOSKI

Z przeprowadzonej analizy obowiązków rodziny zastępczej w kontekście katolickiej nauki społecznej można wyciągnąć następujące wnioski:

1) sytuacja, w której dziecko znajduje się w rodzinie zastępczej, nie może wpływać negatywnie na realizację przysługujących mu uprawnień zarówno w porządku kościelnym, jak i państwowym;

2) celem rodziny zastępczej – jako jednej z form sprawowania pieczy zastępczej – jest zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców naturalnych;

3) katolicka nauka społeczna zrównuje obowiązki rodziny zastępczej z rodziną biologiczną, które mogą być jednak egzekwowane w zróżnicowanym zakresie;

4) do podstawowych obowiązków rodziny zastępczej należą: a) obowiązek ochrony i obrony życia oraz zdrowia dziecka; b) obowiązek wychowania przede wszystkim w aspekcie fizycznym, społecznym, kulturalnym, moralnym i religijnym.

PIŚMIENNICTWO

- Kornecki, Tomasz. 2014. „Prawa i obowiązki wiernych ze szczególnym uwzględnieniem praw i obowiązków rodziny.” *Annales Canonici* 10:151–62.
- Pawluk, Tadeusz. 1996. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 3: *Prawo małżeńskie*. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Pawluk, Tadeusz. 2002. *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*. T. 1: *Zagadnienia wstępne i normy ogólne*. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Plezia, Marian, red. 2007. *Słownik łacińsko-polski*. T. 3. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pribula, Marek. 2008. „Prawo do wychowania fundamentalnym prawem dziecka.” W *Dziecko. Studium interdyscyplinarne*, red. Ewa Sowińska, Elżbieta Szczurko, Tadeusz Guz, i Paweł Marzec, 561–70. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Romanko, Agnieszka. 2017. “Amendments to Prescripts Concerning Ecclesiastical Enrollment in Motu Proprio De Concordia inter Codices Issued by Pope Francis.” In *The Enrollment to the Catholic Church*, ed. Stanisław Kawa, Agnieszka Romanko, Mirosław Sitarz, and Anna Słowikowska, 133–54. Roma: Libreria Editrice Vaticana.
- Rybczyk, Józef. 1983. „Dziecko. V. Status prawny. A. W prawie kanonicznym.” W *Encyklopedia Katolicka*, t. 4, 565–66. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sieroń, Roman Bogusław. 2007. *Model wychowania chrześcijańskiego według św. Pawła Apostoła*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.
- Sitarz, Mirosław. 2004. „Dziecko.” W Mirosław Sitarz, *Słownik prawa kanonicznego*, 46–47. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Sitarz, Mirosław. 2017. „Ochrona funkcji wychowawczej rodziny w prawie kanonicznym.” W *Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym i w prawie polskim*, red. Józef Krukowski, Mirosław Sitarz, i Janusz Gręźlikowski, 63–86. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sitarz, Mirosław. 2019. „Prawa dziecka w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Wybrane zagadnienia.” *Kościół i Prawo* 8(21), nr 1:85–99.
- Strzeszewski, Czesław. 1985. *Katolicka nauka społeczna*. Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych.
- Sobański, Remigiusz. 2003. „Pozycja kanoniczna osób fizycznych.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Księga I. Normy ogólne*, t. 1, red. Józef Krukowski, 164–86. Poznań: Pallottinum.
- Walesa, Czesław. 1983. „Dziecko.” W *Encyklopedia Katolicka*, t. 4, 501–502. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Wenz, Wiesław. 2016. „Ochrona życia dziecka poczętego w prawie kanonicznym.” *Kościół i Prawo* 5 (18), nr 2:127–65. doi: 10.18290/kip.2016.5.2-8.
- Wiak, Krzysztof. 2017. „Pojęcie «dziecko» w Kodeksie karnym na tle wzorców międzynarodowych i konstytucyjnych.” *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie* t. X, 261–73.
- Wolicki, Marian. 2008. „Wychowanie katolickie a wychowanie chrześcijańskie.” *Pedagogika Katolicka* 2:99–105.
- Wyszyński, Stefan. 1929. „Prawa rodziny, Kościoła i państwa do szkoły.” Rozprawa doktorska, Katolicki Uniwersytet Lubelski.

OBLIGATIONS OF THE FOSTER FAMILY AND THE SOCIAL TEACHING OF THE CATHOLIC CHURCH

Summary. In the article, the Author defines such terms as “Catholic social teaching”, “foster family” and “child”. First of all, he emphasizes that the Catholic social teaching, that is guided by the Church constituting 18% of the human family, is defined primarily in the teaching of the Second Vatican Council, the 1983 Code of Canon Law and the post-conciliar and post-Codex normative acts. Then the Author analyzes the basic obligations of a foster family in the understanding of the Catholic social teaching.

Key words: Catholic Church, family, parents, children

Information about Author: Rev. Mirosław Sitarz, Hab. J.C.D., University Professor – Department of Public and Constitutional Church Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration at the John Paul II Catholic University of Lublin; e-mail: mpsitarz@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0001-7596-8508>